

сучасного освітнього простору. Він має бути позначений нашим прагненням зрозуміти внутрішню логіку та автентичні своїй природі концептуальні засади, що слугуватимуть основою наступних педагогічних пошуків. На жаль, не зважаючи на розмаїття вітчизняних досліджень філософсько-педагогічної думки кінця ХІХ – початку ХХ століття, існує помітний брак студій, що актуалізують філософсько-педагогічний доробок цього періоду. Не випадково це потребує сьогодні цілісного аналізу творчих надбань представників філософсько-педагогічної думки минулого, позаяк він сприятиме ґрунтовному уявленню про власну освіту і культуру.

Українська соціально-антропологічна думка про освітні проблеми (друга половина ХІХ – поч. ХХ ст.)

*А. А. Загородня,
доктор педагогічних наук,
доцент, головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

- *Установлено* (на основі контекстуального аналізу праць і творів М. Коцюбинського, Лесі Українки, В. Короленка, В. Винниченка), що осмислення вітчизняною соціально-антропологічною думкою проблем української освіти відбувалося у контексті сковородинівської традиції, що увібрала ідейні здобутки релігійного, а також екзистенціально орієнтованого мислення, коли виховання й освіта мобілізують людину на доленосний вибір на користь її справжнього буття. Різні за спрямуваннями педагогічних думок українські освітні діячі і письменники у визначенні завдань і призначення виховання апелювали до людської природи, до духу людини, до серця як духовного центру людського буття. Їх діалектичне поєднання знаходить прояв у принципі дитиноцентризму.

- *Аргументовано*, що формування педагогіки на засадах соціально-антропологічних ідей повністю змінила методологічну парадигму системи освіти і виховання. Виявлено, що в процесі пізнання людини стали використовуватися як наукові (природничі) так і гуманітарні знання про життя людини; досліджувалася не тільки космічна і суспільна природа людини, але і її духовний аспект з провідною роллю самосвідомості; саме в цій методології духовний світ розглядався в процедурі пізнання як чинник, що компенсує і доповнює попередні дослідження; в межах цього підходу людині не нав'язувався світ, який відчужений і важко досягається. Антропологія націлена на розкриття свого бачення зв'язку внутрішнього духовного світу людини з його зовнішнім світом об'єктивних соціальних відносин, інституцій, процесів. *Визначено*, що соціальна антропологія постала як науковий напрям, що претендує на формування нової пояснювальної моделі сучасних соціокультурних процесів у кардинально змінених реаліях пов'язаних із структурно-соціальними змінами глобального порядку.

- Показано, що антропологія розвивається у руслі соціологічного знання, представленого спектром навчальних дисциплін у системі соціальної освіти

загалом. Її акцентуація на дослідження людини проявляється у конкретних її характеристиках, що визначаються шляхом генетичної та соціокультурної обумовленості (біологічні особливості, культурне середовище та ін.), а також виявленні резервних можливостей людини, здатних змінити небажану траєкторію індивідуального (групового, національного) розвитку шляхом саморозвитку та самореалізації.

• *Розкрито* і репрезентовано соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в осмисленні Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Короленка та В. Винниченка. Антропологічний вимір освіти й виховання розкриває їхню гуманістичну сутність, поняття цілісності, комплексний підхід, проблематику соціальної (культурної) антропології, що є визначальними тенденціями української філософсько-антропологічної думки, основними мотивами соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти і виховання в творах письменників, мислителів другої половини ХІХ століття – 1917 р.

До характеристики основних напрямів розвитку філософсько-освітніх ідей в Україні (друга половина ХІХ – поч. ХХ ст.)

*С. М. Шевченко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України*

З кінця ХІХ – поч. ХХ ст. в науці здійснювався антропологічний поворот і проблема людини стала чи не основною для більшості вчень. Водночас творчість багатьох видатних українських просвітителів і громадських діячів др. пол. ХІХ-1917р. (Т.Шевченка, П.Куліша, М.Драгоманова, І.Франка, О.Пчілки, В.Короленка, Л.Українки) була тісно пов'язана з просвітництвом української нації. *Встановлено*, що в творах великого Кобзаря відображено думи і сподівання українського народ, а сам Кобзар формулював ідеї про політичне і соціальне визволення народних мас, яке він пов'язував із піднесенням культурно-освітнього рівня народу, із розвитком просвіти пересічних українців.

Встановлено, що найсуттєвішою рисою філософії М.Драгоманова є визнання, що без глибоких теоретичних узагальнень неможливе не оіше з'ясування основних законів історичного розвитку, а й розумна організація всіх суспільних і державних порядків, зокрема у сфері освіти. Розглядаючи соціальні проблеми свого часу М. Драгоманов застосовував не суб'єктивний метод, а порівняльно-історичний. Завдяки цьому конкретно-історичноиу розгляду оцінював усі суспільні явищ у їхньому взаємозв'язку з іншими явищами та в історичному розвитку. Цей метод передбачав також врахування не тільки фактору часу, а й усіх тих суспільних умов, за яких відбувається розвиток того або іншого явища.

Обґрунтовано, що І.Франко був перший в українській і один з перших у європейській літературі, хто всебічно розробив тему праці, а в філософському